

Opinnäytetyö (AMK)

Sosiaalialan koulutusohjelma

Lapsi-, nuoriso- ja perhetyö

2009

Tanja Koskikallio

AIKUINEN KAVERI

– Tukihenkilöiden ajatuksia rooleista

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU
TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

OPINNÄYTETYÖ (AMK) | TIIVISTELMÄ

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU

Sosiaalialan koulutusohjelma | Lapsi-, nuoriso- ja perhetyö

Syysy 2009 | 30 + 1 sivua

Ohjaajat Johanna Berg ja Kari Salonen

Tanja Koskikallio

AIKUINEN KAVERI – Tukihenkilöiden ajatuksia rooleista

Vapaaehtoinen tukihenkilö toimii arkisiin tietoihinsa ja taitoihinsa perustuen, maallikkoauttajana. Tämä opinnäytetyö käsittelee lastensuojelujärjestön vapaaehtoisia tukihenkilöitä. Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää tukihenkilöiden ajatuksia rooleistaan, rooliodotuksista ja heidän toimintansa rajoista.

Tämä tutkimus kertoo Varsinais-Suomen Lastensuojelujärjestöt ry:n projektin TUEXI:n tukihenkilöiden ajatuksista. Kyseessä on laadullinen tutkimus, joka toteutettiin haastatteleamalla kuutta Varsinais-Suomen alueella toimivaa tukihenkilöä. Haastattelumenetelmänä käytettiin teema-haastattelua ja haastatteluaineisto analysoitiin sisällönanalyysin menetelmällä.

Tutkimuksen tulosten perusteella tukihenkilön rooli on olla aikuinen kaveri. Tämä päärooli pitää sisällään alaroolit myötäeläjä, opastaja ja yhdessä toimija. Tukihenkilöiden rooleihin kohdistuu odotuksia niin heidän itsensä kuin muidenkin toiminnassa mukana olevien henkilöiden toimesta. Tulosten mukaan tukisuhteen rajoja määrittelevät sen kaikki osapuolet yhdessä tukihenkilösopimuksen, tarkistuspalaverien ja sanattomien sopimusten avulla. Jokainen tukihenkilö määrittelee tukisuhteessa yksityisyytensä rajan eli sen kuinka paljon itsestään tuettavalleen kertoo ja kuinka lähelle itseään tukihenkilö tuettavan päästää. Ratkaisuna vapaaehtoisten tukihenkilöiden roolien ja rajojen selkiyttämiseen sekä yhdenmukaistamiseen voisi olla kehityskeskustelun omaiset tuokiot tukihenkilön ja toimintaa organisoivan koordinaattorin kesken.

ASIASANAT:

tukihenkilö, lastensuojelu, vapaaehtoistyö, roolit, rajat

BACHELOR'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Degree programme in Social Services | Child, Youth and Family Work

Autumn 2009 | 30 + 1 pages

Instructors Johanna Berg and Kari Salonen

Tanja Koskikallio

AN ADULT FRIEND – Support person and roles

A voluntary support person acts with his everyday knowledge and skills as a non-professional helper. This thesis is about voluntary support persons of a child protection association. The purpose of the research is to find out what the support persons think about their roles, expectations to the roles and their boundaries as a support person.

This research deals with thoughts of support persons of a project called TUEXI by Varsinais-Suomen Lastensuojelujärjestöt ry which is the head association of child protection associations in the Southwest Finland. This is a qualitative research which was done by interviewing six support persons from the region of Southwest Finland. The method of interviewing was focused interview and the method of analyzing the collected data was content analysis.

According to the results of the research the role of a voluntary support person is to be an adult friend to the child. This main role contains the roles sympathizer, guide and together-actor. There are expectations towards support person's roles made by the support persons and other persons who are involved with the action. The results are showing that the boundaries of the support relationship are done together in contract and control meetings. There are also unwritten rules done among the associates. Every support person has their own personal boundary for their privacy in the relationship of support. This means that they decide how close they want to get with the supported child and how much they are giving of themselves. Development discussions between a support person and the coordinator of the association could be a solution to get the roles and boundaries of voluntary support person clear and similar.

KEYWORDS:

support person, child protection, voluntary work, roles, boundaries

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	1
2	EHKÄISEVÄ LASTENSUOJELU	3
3	LASTENSUOJELUN AVOHUOLTO	4
4	TUKIHENKILÖTOIMINTA OSANA LASTENSUOJELUA	5
4.1	Vapaaehtoinen tukihenkilötoiminta	6
4.2	Ammatillinen tukihenkilötyö	7
5	TUEXI - ALUEELLINEN NUORTEN TUKIHENKILÖTOIMINTA 2007-2010	8
6	ROOLIT JA RAJAT TUKISUHTEESSA	9
6.1	Rooli	9
6.2	Vanhemmuuden roolikartan roolit tukihenkilön työvälinaena	10
6.3	Rajat	12
7	TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSTEHTÄVÄT	14
8	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	15
8.1	Tutkimusmenetelmä	15
8.2	Kohderyhmä	17
8.3	Tutkimusaineisto ja sen analysointi	17
9	LASTENSUOJELUJÄRJESTÖN TUKIHENKILÖN ROOLIT JA ROOLIODOTUKSET	19
9.1	Roolit	19
9.1.1	Aikuinen kaveri	20
9.1.2	Myötäeläjä	20
9.1.3	Opastaja	21
9.1.4	Yhdessä toimija	22
9.2	Rooliodotukset	22
9.2.1	Itseen kohdistetut	22
9.2.2	Muiden kohdistamat	23
10	LASTENSUOJELUJÄRJESTÖN TUKIHENKILÖN TOIMINNAN RAJAT	24
10.1	Tukihenkilösopimus, tarkistuspalaverit ja sanattomat sopimukset	24
10.2	Vapaaehtoinen, ei ammattilainen	25
10.3	Yksityisyyden raja	26
10.4	Tukihenkilölle kuulumattomat asiat	26
11	JOHTOPÄÄTÖKSIÄ JA POHDINTAA	27
	LÄHTEET	30
	KUVIOT	
	Kuvio 1. Tukihenkilön roolit.	19
	LIITTEET	
	Liite 1. Teemahaastattelun runko	

1 JOHDANTO

Jokainen lapsi tarvitsee elämäänsä ainakin yhden turvallisen ja luotettavan aikuissuhteen, jotta hänen kasvunsa ja kehityksensä olisi suotuisaa. Tämän aikuisen tulisi olla lapselle läsnä ja osoittaa välittämistä sekä antaa hänelle aikaa. Kaikilla lapsilla ei ole luonnostaan lähipiirissään tällaista henkilökohtaista kodin ulkopuolista aikuista, joka kuuntelisi häntä ja tekisi hänen kanssaan mukavia asioita. Vapaaehtoinen tukihenkilö voi olla tämä aikuinen.

Vapaaehtoinen tukihenkilö toimii tukisuhteessa tietojensa ja taitojensa pohjalta tavallisena ihmisenä. Hän on lapselle kuin kummisetä tai naapurintäti. Tukihenkilöiden yksilöllisyys ja aitous onkin yksi vapaaehtoisen tukihenkilötoiminnan parhaista puolista. Tavallisena ihmisenä toimimisessa ei silti ole vain positiivisia puolia. Aito ihmissuhde perustuu siihen, että sen osapuolet eivät yritä olla muuta kuin ovat. He ovat avoimia eivätkä pääse tarvittaessa piiloon minkään ammattiroolin taakse. Jonkinlaiset rajat ovatkin tarpeen tukihenkilölle. Hän voi helposti polttaa itsensä loppuun, jos antaa tukisuhteessa itsestään liikaa. Kyse on vapaaehtoistoiminnasta ja toiminnan pitäisi olla molemmille osapuolille mielekästä. Mielessä tulisi pitää myös se, että tukihenkilö ei voi koskaan olla synonyymi ystävälle. Tukisuhdetta ohjaavat aina tavoitteet, suunnitelmallisuus ja määräaikaisuus.

Tämän opinnäytetyön taustalla on Varsinais-Suomen Lastensuojelujärjestöt ry:n hankkeelle TUEXI:lle väliarviointiraportin tulosten pohjalta syntynyt halu selvittää heidän vapaaehtoisten tukihenkilöidensä ajatuksia rooleistaan, rooliodotuksista ja toimintansa rajoista. Tarkoitukseni oli tutkia tukihenkilöihin liittyviä ilmiöitä laadullisen tutkimuksen ja teemahaastattelun keinoin.

Olen toiminut lastensuojelujärjestön vapaaehtoisena tukihenkilönä koko sosionomi (AMK) opintojeni ajan. Vapaaehtoistoiminta on ollut mukava lisä opinnoilleni. Olen matkani varrella saanut peilata vuoroin vapaaehtoistoiminnan kokemuksia ammatillisiin opintoihini ja vuoroin tarkastella teoriassa opiskeltua arjessa. Niinpä halusin opinnäytetyössäni yhdistää kokemuksiani maallikkoauttajana ammatillisuuteeni. Lisäksi olin kiinnostunut projekti- ja järjestötyöstä, jossa ollaan kehittämässä ja luomassa uutta tietoa.

2 EHKÄISEVÄ LASTENSUOJELU

Lastensuojelua on lain mukaan lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu. Lisäksi lastensuojelu käsittää ehkäisevän lastensuojelun, jota kunta järjestää lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi. (Lastensuojelulaki 2007.) Vuonna 2008 voimaan tullessa lastensuojelulaissa ehkäisevän lastensuojelun merkitys kasvoi. Verrattuna aikaisempaan lakiin sen asema vahvistui ja systematisoitui. Ehkäisevä lastensuojelu on nykyään suunnitelmallinen ja tavoitteellinen lastensuojelun toimintamuoto. Nykyisessä laissa halutaan tietoisesti ohjeistaa kaikkia yhteiskuntatoimijoita, kansalaiset mukaan lukien, panostamaan ennalta ehkäisyyn lasten ja nuorten hyvinvoinnin ylläpidossa, turvaamisessa ja kehittämisessä. Näin lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun tarvetta voidaan vähentää, kun havaitaan varhain lasten ja nuorten huolenpitoon sekä kasvatukseen liittyvät ongelmatilanteet ja tarjotaan jo peruspalveluissa perheille varhaista tukea. (Sosiaaliportti 2009 [viitattu 15.10.2009].) Ehkäisevää lastensuojelua on pyrittävä toteuttamaan kunnan palveluissa kuten äitiys- ja lastenneuvolassa sekä muussa terveydenhuollossa, päivähoitossa, opetuksessa ja nuorisotyössä (Lastensuojelulaki 2007).

Ehkäisevän lastensuojelun tarkoituksena on edistää ja turvata lasten ja nuorten kasvua, kehitystä ja hyvinvointia sekä tukea vanhemmuutta (Lastensuojelulaki 2007). Lapsiväestön hyvinvoinnin ylläpitämisen ja vahvistamisen lisäksi on tärkeää ehkäistä pahoinvointia aikaan saavia tekijöitä ja poistettava kasvuolojen epäkohtia. Varhaisemmalta tuella voidaan ehkäistä myös yksilökohtaisemman lastensuojelun tarvetta, kun lasten, nuorten ja perheiden ongelmia havaitaan aiemmin. Varhaisen havaitsemisen perustana on moniammatillinen ja rajoja ylittävä yhteistyö eri hallinnonalojen ja sektorien välillä. Näin ehkäisevä lastensuojelutyö palvelee parhaiten lasten etua. (Sosiaaliportti 2009 [viitattu 15.10.2009].)

Ehkäisevän lastensuojelun tavoitteena on koko lapsiväestön hyvinvointi. Palvelujen tarkoituksena on ehkäistä tietyn lapsiryhmän tai tietyssä elämäntilanteessa olevien lasten ja nuorten huono-osaisuutta tai syrjäytymistä. (Törrönen & Vornanen 2004, 154.)

3 LASTENSUOJELUN AVOHUOLTO

Lastensuojelun avohuolto on osa lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua, jonka muut osat ovat lastensuojelutarpeen selvitys, lapsen kiireellinen sijoitus, huostaanotto, sijaista jälkihuolto. Avohuolto ja sen tukitoimet ovat ensisijaisia huostaanottoon ja sijaishuoltoon nähden. Tämä tarkoittaa sitä, että huostaanottoon ja sijaishuoltoon ei ryhdytä, jos avohuollon tukitoimet ovat olleet lapsen edun mukaisen huolenpidon toteuttamiseksi sopivia, mahdollisia tai riittäviä. Avohuollon tukitoimiin tulisi ryhtyä viipymättä, kun kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä. Myös, jos lapsi omalla käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään tai kehitystään. (Lastensuojelulaki 2007.) Avohuollon järjestäminen on kunnan velvollisuus, joka pohjautuu lastensuojelulakiin (Bardy ym. 2001, 90).

Avohuollon tarkoituksena on edistää ja tukea lapsen myönteistä kehitystä (Lastensuojelulaki 2007). Tukitoimet perustuvat aina huoltajien ja 12 vuotta täyttäneen lapsen suostumukseen. Avohuoltoa toteutetaan yhteistyössä lapsen ja hänen vanhempiansa kanssa. Tätä tukee lastensuojelun periaate, joka on vanhempien tai lapsen huoltajien tukeminen lapsen kasvatuksessa. Tukitoimia suunniteltaessa ja toteuttaessa on lapsen etu aina etusijalla. Suunnittelu- ja toteutusvaiheissa lasta tulisi tavata riittävän usein ja henkilökohtaisesti, jopa tarvittaessa ilman huoltajan suostumusta. (Sosiaaliportti 2009 [viitattu 15.10.2009].)

Avohuollon toteutumisen taustalla on aina myönnettyistä tukitoimista tehty päätös ja asiakassuunnitelma, johon tukitoimet kirjataan. Asiakassuunnitelmaan kirjattu aikataulu ja toiminnan tavoitteet tekevät tukitoimista suunnitelmallisia ja perheen yksilöllisiä tarpeita tilannekohtaisesti vastaavia. Asiakassuunnitelmaa tulee tarkistaa tarvittaessa, mutta vähintään kerran vuodessa. (Sosiaaliportti 2009 [viitattu 15.10.2009].)

Avohuoltoa tulee järjestää niin, että se vastaa sisällöltään ja laajuudeltaan kunnassa esiintyvää tarvetta. Lastensuojelulaissa kuntia veloitetaan järjestämään avohuollon tukitoimia, joita ovat toimeentulon ja asumisen turvaaminen, muut lastensuojelun avohuollon tukitoimet sekä sijoitus avohuollon tukitoimena. Muita avohuollon tukitoimia voivat olla perhetyö, vertaisryhmätoiminta, loma- ja virkistystoiminta sekä tukihenkilö- tai tukiperhe. (Sosiaaliportti 2009 [viitattu 15.10.2009].)

4 TUKIHENKILÖTOIMINTA OSANA LASTENSUOJELUA

Lastensuojelun tukihenkilötoiminta on tavoitteellista ja suunnitelmallista toimintaa, joka perustuu lastensuojelulakiin (Korhonen 2005, 9). Lastensuojelulain mukaan lapselle tai nuorelle on tarvittaessa järjestettävä tukihenkilö. Näin pyritään edistämään lasten ja nuorten hyvinvointia. (Lastensuojelulaki 2007.) Tukihenkilöä voidaan käyttää esimerkiksi avohuollon tukitoimena silloin, kun ongelmat ovat vielä hallittavissa ilman raskaita lastensuojelun toimia (Varsinais-Suomen Lastensuojelujärjestöt ry 2009). Tukisuhde perustuu eri osapuolten tekemään yhteiseen sopimukseen, joka muodostuu tukisuhteen tavoitteista ja sisällöstä. Osapuolia voivat olla tuettava lapsi tai nuori, hänen vanhempansa, tukihenkilö sekä lastensuojelun sosiaalityöntekijä. (Korhonen 2005, 9-10.) Lastensuojelun tukihenkilötoimintaa järjestävät kunnat, lastensuojelujärjestöt sekä yksityiset sosiaalialan yritykset (Korhonen 2005, 7; Merikratos 2009; Varsinais-Suomen Lastensuojelujärjestöt ry 2009).

Ystävyydestä poiketen tukisuhde on aikasidonnainen ja perustuu määriteltyihin tavoitteisiin. Tukihenkilön tehtäviin ei kuulu tuomitseminen eikä valmiiden vastausten antaminen, vaan tukeminen ja auttaminen tuettavaa kuuntelemalla, jakamalla kokemuksia, neuvomalla ja tarjoten ohjausta sekä vaihtoehtoja. (Mentoring and Befriending Foundation 2007.) Tukihenkilötoiminnassa on kyse konkreettisesta lapselle tai nuorelle annettavasta tuesta, välittämisestä ja vastuunkannosta. Tukihenkilö tukee lapsen tai nuoren normaalia kehitystä ja selviytymistä yleensä määräämättömäksi määritellyssä tukisuhteessa. Tukihenkilö sitoutuu tuettavansa elämään ja yhteisesti sovittuun suunnitelmaan. Tukihenkilö on tiiviissä yhteistyössä tuettavan vanhempien, lastensuojelun sosiaalityöntekijän ja muiden tuettavalle tärkeiden ihmisten kanssa. (Varsinais-Suomen Lastensuojelujärjestöt ry 2009 [viitattu 15.9.2009].) Tukihenkilön toiminta ei vaikuta vain tuettavaan, vaan sillä on välillisiä vaikutuksia myös perheeseen, jossa lapsi tai nuori elää. Tukihenkilö voi jakaa hoito- ja kasvatusvastuuta nuoren vanhempien kanssa. (Korhonen 2005, 5.)

Tukihenkilön perustehtävät ovat samoja riippumatta tuettavan iästä, mutta nuorten tukemisessa on silti omat erityiskysymyksensä. Nuorten elämäntilanteeseen liittyy aikuisuminen ja oman elämän aloittaminen. Näin ollen tuettava nuori useasti tarvitsee tukihenkilöltä henkistä tukea; kuuntelemista ja keskustelemista. Moni nuori myös tarvitsee tukihenkilöltä neuvoja käytännön asioissa. Näitä oman elämän aloittamiseen liittyviä

asioita ovat muun muassa raha-asioiden hoitaminen, hakemusten täyttäminen ja viranomaisten kanssa asioiminen. Onkin tärkeää, että tukihenkilö ei tee asioita tuettavan puolesta, vaan kannustaa ja ohjaa nuorta hoitamaan asioitaan itse. Parhaimmillaan tukihenkilö on nuorelle inhimillinen henkilö eikä viranomainen tai auktoriteetti. (Korhonen 2005, 47.)

Tukihenkilönä voi toimia joko vapaaehtoinen tai ammatillinen tukihenkilö. Vapaaehtoinen tukihenkilö on sopiva tukija, kun tuen tarve ja ongelmat eivät ole vielä suuria. Ammatillista tukihenkilöä käytetään haastavammissa tilanteissa, jotka vaativat ammatillista, puuttuvaa ja korvaavaa tukea. (Anttila ym. 2009, 16-17; Merikratos 2009 [viitattu 10.5.2009].) Lastensuojelun sosiaalityöntekijä on se, joka arvioi tuen tarvetta ja päättää mahdollisista tukimuodoista. Aloite tukihenkilön hankkimiseksi voi tulla myös koulun henkilökunnalta, perhetyöntekijältä, vanhemmilta tai lapselta itseltään. (Korhonen 2005, 19). Tukihenkilötoiminta on edullinen ja hyvää tulosta tuottava tukimuoto, jolla voidaan ehkäistä rankempia lastensuojelullisia toimenpiteitä (Sosiaaliportti 2009 [viitattu 15.10.2009].)

4.1 Vapaaehtoinen tukihenkilötoiminta

Vapaaehtoistoiminnalla autetaan toista ihmistä, ryhmää tai asiaa omasta vapaasta tahdosta (Wilson 2000, 215). Vapaaehtoistoiminnalle ominaisia piirteitä ovat omaehtoisuus, palkattomuus, sekä vapaa-ajalla tavallisen ihmisen tiedoin ja taidoin toiminen. Tämä auttamistyö tukee ja täydentää alan ammatillista työtä, joten sillä ei voi eikä saa korvata ammattiapua. (Korhonen 2005, 9.) Wilson (2000, 216) määrittelee vapaaehtoistoiminnan sitoutuneemmaksi toiminnaksi kuin spontaani auttaminen, mutta sitoutumattomammaksi kuin perheen ja ystävien huolenpidon.

Vapaaehtoistoimintaa ja ammatillista työtä ei voi selkeästi asettaa toistensa vastakohdiksi sillä ne täydentävät toisiaan. Joitain eroavaisuuksia on silti havaittavissa. Vapaaehtoistoimintaa tekevä asennoituu henkilökohtaisesti ja tunteellisesti. Hänen toiminnalleen on jokin muu syy kuin palkkatulo. Vapaaehtoistoiminnalle on ominaista myös oikeus lopettaa toiminta silloin, kun haluaa. (Raninen, Raninen, Toni & Tornaues 2008, 136-137.)

Yeung tarkastelee suomalaisten mielikuvia ja asennoitumista vapaaehtoistoimintaan tutkimuksensa loppuraportissa vuodelta 2001. Sen perusteella suomalaisille tulee ensimmäisenä mieleen sosiaali- ja terveysala sekä nuorisotyö, kun tarkastellaan vapaaehtoistyötä aloittain. (Raninen ym. 2008, 25.)

Vapaaehtoisen auttamistyön tarkoituksena on tukea ja täydentää sosiaalialan ammatillista työtä (Korhonen 2005, 9). Vapaaehtoinen tukihenkilötoiminta on tämän kaltaista. Vapaaehtoisia tukihenkilöitä välittävät kunnat ja lastensuojelujärjestöt (Sosiaaliportti 2009 [viitattu 15.10.2009]). Kaikki vapaaehtoiset tukihenkilöt perehdytetään toimintaansa koulutuksen avulla ja heidän toimintaansa ohjaavat alan ammattilaiset (Mannerheimin Lastensuojeluliiton Varsinais-Suomen piiri 2009 [viitattu 15.9.2009]; Varsinais-Suomen Lastensuojelujärjestöt ry 2009 [viitattu 15.9.2009]). Tukihenkilötoiminnan edellytyksenä ei ole aina lastensuojelun asiakkuus eikä päätös avohuollon tukitoimesta, vaan tukihenkilötoimintaa voidaan järjestää myös ehkäisevän lastensuojelun palveluna (Sosiaaliportti 2009 [viitattu 15.10.2009]).

Vapaaehtoisen tukihenkilön toimintaa ohjaavat ja rajaavat eettiset periaatteet. Tällöin toiminta on oikeudenmukaista ja turvallista sekä tukihenkilölle että tuettavalle. Näitä vapaaehtoistoiminnan eettisiä periaatteita ovat muun muassa vapaaehtoisuus, luotettavuus, vaitiolovelvollisuus, puolueettomuus ja tasa-arvoisuus. (Korhonen 2005, 14-15.) Vapaaehtoisuuden lisäksi olennaisinta on, että vapaaehtoinen tukihenkilö toimii tavallisen ihmisen tiedoin ja taidoin eikä tukihenkilö korvaa ammattiapua. Tukihenkilö toimii oman elämäkokemuksensa pohjalta käyttäen persoonallisuuttaan työvälineenään. Vapaaehtoistoimijoilla on oikeus taustaorganisaationsa tukeen ja ohjaukseen. (Varsinais-Suomen Lastensuojelujärjestöt ry 2009 [viitattu 15.9.2009].)

4.2 Ammatillinen tukihenkilötyö

Lapsen tai nuoren tuen tarve saattaa olla niin moninainen, että vapaaehtoisen tukihenkilön antama tuki ei ole riittävää (Merikratos 2009 [viitattu 10.5.2009]). Lastensuojelun Keskusliiton mukaan ammatilliselta tukihenkilöltä edellytetään tiettyä ammatillista pätevyyttä, hän toimii pää- tai sivutoimisesti ja hänellä on usein käytettävissään organisaationsa tukipalvelut sekä muita taloudellisia ja toiminnallisia voimavaroja. Ammatillisesti toteutetussa tukihenkilötoiminnassa tukihenkilöiltä voidaan edellyttää enemmän tulok-

sellisuutta kuin vapaaehtoistoiminnassa. (Lastensuojelun Keskusliitto 2007 [viitattu 10.5.2009].)

Ammatillista tukihenkilötyötä tarjoavat yksityiset sosiaalialan yritykset, kuten Merikratos-yhtiöt Varsinais-Suomen alueella. Merikratoksen ammatillinen tukihenkilötyö on pitkäkestoista ja intensiivistä. (Merikratos 2009 [viitattu 10.5.2009].) Työn tavoitteena on ehkäistä vaativampia lastensuojelullisia toimenpiteitä (Nieminen 2009, 114). Ammatillinen tukihenkilötyö on tavoitteellista, pitkäjänteistä, ammatillisesti ohjattua ja toteutettua (Merikratos 2009 [viitattu 10.5.2009]). Tukihenkilö tapaa tuettavaansa useamman kerran viikossa sekä pitää yhteyttä tapaamisten välillä. Ammatillisella tukihenkilöllä on yleensä useampi tuettava samanaikaisesti. (Nieminen 2009, 114.) Merikratoksen tukihenkilötyön prosessiin osallistuu tukihenkilö, psykologi ja sosiaalityöntekijä. Työ on siis moniammatillista. (Merikratos 2009 [viitattu 10.5.2009].) Ammatillista tukihenkilöä voidaan käyttää, kun tuettava on lastensuojelun jälkihuollossa, hänellä on rikollista toimintaa, vaikea perhetilanne, ongelmia päihteiden käytössä tai koulunkäynnissä (Nieminen 2009, 114). Ammatillisessa tukityössä töitä tehdään myös nuoren perheen ja verkostojen kanssa. Tällöin perhetyö ja ammatillinen tukihenkilötyö nivoutuvat yhteen. (Anttila ym. 2009, 17.)

5 TUEXI – ALUEELLINEN NUORTEN TUKIHENKILÖTOIMINTA 2007-2010

TUEXI – Alueellinen Nuorten Tukihenkilötoiminta on hanke, joka toteutetaan Raha-automaattiyhdistyksen tuella vuosina 2007 – 2010. Tässä Varsinais-Suomen Lastensuojelujärjestöt ry:n hankkeessa kehitetään vapaaehtoistyöhön perustuvaa tukihenkilötoimintaa 9-20-vuotiaille lapsille ja nuorille varhaisen tuen toimintana. Näin pyritään ehkäisemään tuen tarpeessa olevan lapsen tai nuoren ongelmien kasautumista ja puututaan ongelmiin mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Kohderyhmä koostuu hankekunnissa asuvista avohuollon tukitoimien piirissä olevista tai ehkäisevästä lastensuojelusta hyötyvistä lapsista ja nuorista. Tukihenkilötoimintaan nuori voi ohjautua ammatillaisen ohjaamana, perheen yhteydenotolla tai hakeutua siihen itse. Hankekunnat ovat Lieto, Masku, Mynämäki, Paimio, Raisio, Rusko ja Salo. Hankkeen tarkoituksena on selvittää ne rakenteet, sopimukset ja yhteistyömuodot, joilla kunnat, järjestöt ja oppi-

laitokset voisivat tuottaa tätä palvelua suunnitelmallisesti, taloudellisesti ja pitkäjänteisesti. (Varsinais-Suomen Lastensuojelujärjestöt ry 2009 [viitattu 15.9.2009].)

Hankkeen tavoitteena on nuorille tarjotun tuen ja ohjauksen lisäksi luoda uudenlainen, pysyvä palvelu- ja toimintamalli, jossa kunnat, järjestöt ja oppilaitokset kehittävät ja toteuttavat yhdessä tukihenkilötoimintaa Varsinais-Suomen alueella. Lisäksi tavoitteena on motivoida ja rekrytoida tukihenkilöitä mukaan toimintaa, jossa he saavat asianmukaisen ja ammatillisesti ohjatun koulutuksen sekä riittävän ohjauksen ja tuen. Hankkeen tavoitteena on myös kehittää ja ylläpitää tukihenkilöiden välitystoimintaa sekä tukihenkilötoiminnan tietopistettä. (Varsinais-Suomen Lastensuojelujärjestöt ry 2009 [viitattu 15.9.2009].)

6 ROOLIT JA RAJAT TUKISUHTEESSA

6.1 Rooli

Rooli on vuorovaikutuskäsite ja sen luonne on sosiaalinen (Niemi 2002, 84). Tarkastelen seuraavaksi roolin käsitettä sekä sosiaalipsykologisen että Jacob Levy Morenon roolikäsityksen avulla. Näistä ensimmäinen pohjautuu enemmän vuorovaikutukseen ja jälkimmäinen käsittelee roolia myös yksilön kannalta. (Niemi 2002, 84.)

Sosiaalipsykologisen käsityksen mukaan rooli kytkeytyy sosiaaliseen asemaan, joka määrittää henkilön yleisesti tunnistetun toiminnan. Henkilön roolin ottoa on selitetty häneen kohdistuvilla käyttäytymisodotuksilla. (Lahikainen & Pirttilä-Backman 2001, 183; Niemi 2002, 85.) Tällä tarkoitetaan sitä, että tiettyyn asemaan sijoitettu henkilö käyttäytyy odotusten mukaisesti. Rooli siis määräytyy ulkoa päin. Henkilöt tekevät sitä, mitä heiltä odotetaan. Biddlen lyhyen määritelmän mukaan rooli on yhden tai useamman henkilön tyypillistä käyttäytymistä tietyssä tilanteessa. (Niemi 2002, 85-86.)

Kullakin roolilla on vastaroolinsa, koska vuorovaikutustilanteissa rooliodotukset ovat vastavuoroisia (Niemi 2002, 86). Esimerkiksi tukihenkilö ja tuettava ovat vastaroolija toisiinsa nähden. Tukihenkilön rooli määräytyy siis tuettavan kautta ja päinvastoin. Niemistä (2002, 86) mukaan roolia ei olisi ilman vastarooliaan.

Biologiset ja sosiaaliset tosiasiat määrittelevät roolien muodostumista. Synnymme tyttönä tai poikana ja sosiaalinen prosessi luo sekä säilyttää rooleja kansallisuuden, yhteiskuntaluokan, taloudellisen aseman, uskonnon ynnä muun sellaisen kautta. Vuorovaikutustilanteissa korostuvat ensin sosiaaliset roolit. Vasta tutustumisen myötä näistä vastavuoroisista rooleista pääsee esiin yksilöllisyys. Vaikka roolit ovat ennalta määrättyjä niin yksilöllisyys erottaa vähitellen jokaisessa roolissa joukon tyylejä ja luo uusia rooleja. Yksilöllisyyden avulla voidaan ylittää biologis-taloudellis-sosiaalisia ehtoja, joten ihmisen elämä ei ole täysin ennalta määritetty. (Niemistö 2002, 88.)

Morenon rooliteoria hahmottaa ihmisten välisiä vuorovaikutussuhteita (Helminen & Iso-Heiniemi 1999, 12). Hänen määritelmänsä roolista ei paljoakaan poikkeaa sosiaalipsykologisesta määritelmästä. Morenon määritelmässä näkökulma kohdistuu enemmän yksilöön. Rooli on yksilön omaksuma toimintamuoto tietyllä hetkellä tietyssä tilanteessa, johon liittyy muita ihmisiä tai objekteja. Näin yksilö omaksuu toimintatapoja tilanteessa, jossa muut sattuvat olemaan läsnä. Williams jakaa morenolaisen rooliteorian mukaan roolin osatekijöihin, jotka ovat tilanne, uskomukset, käyttäytyminen, tunne ja seuraukset. Nämä osatekijät voidaan jakaa yksilön sisäiseen ja vuorovaikutustasoon. Uskomukset ja tunne viittaavat yksilön sisäiseen tasoon. Yksilön vuorovaikutustason muodostavat tilanne, käyttäytyminen ja seuraukset. Morenon mukaan roolilla on kaksi puolta; yhteisöllinen ja yksityinen. Yhteisöllinen puoli mukailee sosiaalipsykologian käsitystä rooliodotuksista. Yksityisellä puolella Moreno halusi korostaa sitä, että jokaisella roolilla on yksilölle myös henkilökohtainen merkitys. Yksilöllisyys tuo rooliin vivahteita henkilön persoonallisuudesta. (Niemistö 2002, 88-89.)

6.2 Vanhemmuuden roolikartan roolit tukihenkilön työvälteenä

Lastensuojelun vapaaehtoinen tukihenkilö on sitä joustavampi mitä enemmän hänellä on käytössään rooleja. Tukihenkilön roolit eivät aina ole samoja vaan tukisuhteen eri vaiheissa korostuvat eri roolit. Roolit kehittyvät ja muuntuvat vuorovaikutuksessa tuettavaan lapseen tai nuoreen. (Korhonen 2005, 40.) Jacob Levy Moreno on luonut sosiaalisten suhteiden tutkimusmenetelmän, sosiometrian, jonka avulla mitataan henkilön eri roolien keskinäisiä suhteita ja ihmisten välisiä suhteita (Lahikainen & Pirttilä-Backman 2001, 116; Helminen & Iso-Heiniemi 1999, 12). Sisäisten roolisuhteiden tar-

kasteluun Moreno kehitti menetelmän nimeltä roolikartta (Helminen & Iso-Heiniemi 1999, 12). Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymän henkilöstö on kehittänyt Morenon roolikarttamenetelmään pohjautuvan Vanhemmuuden roolikartan. Tämän roolikartan mukaan vanhemmuus koostuu viidestä pääroolista, jotka ovat huoltaja, rakkauten antaja, elämän opettaja, ihmissuhdeosaaja ja rajojen asettaja. Jokaisen pääroolin alla on 6-9 alaroolia. (Helminen & Iso-Heiniemi 1999, 9-11.) Näistä huoltajan rooli ei ole vapaaehtoisen tukihenkilön rooli. Vastuu lapsen huollosta ja elämän perustarpeisiin vastaamisesta on hänen huoltajallaan (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 1983 [viitattu 15.9.2009]). Vanhemmuuden roolikartan roolit voivat auttaa tukihenkilöä konkretisoimaan sitä, miten monella tavalla lasta voi tukea (Korhonen 2005, 40).

Lapsi tarvitsee elämänsä aikuisen, joka hyväksyy hänet sellaisena kuin hän on. Aikuisen, joka on vilpittömästi kiinnostunut hänestä ja lapsen elämään kuuluvista asioista. Jokaisella lapsella on tarve tulla hyväksytyksi ja rakastetuksi ehdoitta. Tämä on edellytys sille, että hän hyväksyy itsensä ja hänelle kehittyy myönteinen itsetunto. Hyvä itsetunto on tärkeä pohja ihmisen elämälle. (Korhonen 2005, 40-41.) Tässä rakkauden antajaksi nimetyssä roolissa on tärkeää myös se, että aikuinen rakastaa itseään, antaa lapselle tai nuorelle hellyyttä, lohduttaa ja suojelee häntä sekä huomaa hyvän hänessä (Helminen & Iso-Heiniemi 1999, 32). Varhaisnuoruudessa lapsi pyrkii etäämmälle vanhemmistaan, ensisijaisista rakkauden kohteistaan ja valmistautuu hakemaan perheen ulkopuolisia rakkauden kohteita. Erityinen rakkauden antajan tarve varhaisnuorella on kohdatessaan vaikeuksia ja käyttäytyessään huonosti, esimerkiksi varastamalla tai käyttämällä päihteitä. Tällöin on tärkeää, että aikuinen ei hylkää vaan kulkee rinnalla nuoren selvitellessä vaikeuksiaan. (Niemistö 2001, 46.) Itsenäistyvä nuorikin tarvitsee rakkauden antajaa. Erityisesti seurustelusuhteiden kriiseissä nuori kaipaa aikuista myötäelämään, lohduttamaan ja sanoittamaan tunteita. Nuori saattaa kaivata rohkaisua erilaisten ihmissuhteiden solmimiseen ja apua yksinäisyyden tunteen sietämiseen opettelussa. Myönteisen palautteen saaminen on nuorelle tärkeää. Nuori kaipaa huomattua tulemista, hyväksyntää ja kehuja myös arkisissa tilanteissa. Tällä on merkitystä myönteisen minäkuvan kehittymiselle. (Tervämäki 2001, 55.)

Tukihenkilö on tuettavalleen aikuisen malli. Mallin antamista tapahtuu tietoisesti, mutta myös tiedostamatta. Aikuinen välittää arvojansa, näkemyksiänsä ja mielipiteitensä puheidensa lisäksi käyttäytymisellään. Hän viestii lapselle käsityksiään oikeasta ja väärästä, hyvästä ja pahasta. Lapset oppivat monia asioita seuraamalla aikuisten käyttäy-

tymistä ja usein tällä voi olla jopa suurempi vaikutus lapseen kuin puheella. (Korhonen 2005, 44.) Tämä elämän opettajan rooli on keskeinen erityisesti kouluikäisille lapsille (Ylitalo 2001, 35). Lapsi oppii moraalien kasvu ympäristönsä tavasta elää. Tällöin opitut arvot ja asenteet muodostuvat osaksi persoonaa. (Helminen & Iso-Heiniemi 1999, 23.) Itsenäistyvälle nuorelle elämän opettaja voi esimerkin lisäksi näyttää, että vaikka hän ei hyväksy kaikkia nuorisokulttuurin ilmiöitä, tulee nuori hyväksytyksi valinnoistaan huolimatta (Tervamäki 2001, 56). Elämän opettajan rooliin kuuluu myös arkielämän taitojen, tapojen, perinteiden ja sosiaalisten taitojen opettaminen (Helminen & Iso-Heiniemi 1999, 32).

Ihmissuhdeosaajan rooliin kuuluvat keskustelijan, kuuntelijan, ristiriidoissa auttajan, kannustajan, tunteiden hyväksyjän, anteeksiantajan ja -pyytäjän, itsenäisyyden tukijan, tasapuolisuuden toteuttajan sekä perheen ja lapsen ihmissuhteiden vaalijan roolit. (Helminen & Iso-Heiniemi 1999, 32.) Tukihenkilö voi olla lapselle tai nuorelle se kuunteleva ja läsnä oleva aikuinen, jonka jokainen tarvitsee elämäänsä. Joskus hän voi olla se ainut henkilö, jolle tuettava kertoo itsestään ja mieltään askarruttavista asioista luotamuksellisesti. Nuorille on erityisen tärkeää, että he saavat mahdollisuuden keskustella turvallisen ja luotettavan aikuisen kanssa. (Korhonen 2005, 41-45.) Kouluikäisen lapsen ajattelua hallitsee konkreettisuus ja sovinnaisen moraalien näkökulma. Tällöin hän saattaa olla joustamaton ja suhtautua vanhempiansa käsityksiin arvostelevasti. Aikuinen ei saisi hallita ja johdatella lasta liikaa vaan kunnioittaa lapsen omia näkemyksiä tuoden esille oman kantansa asiaan. (Ylitalo 2001, 37.)

Rajat ovat lapselle merkki siitä, että hänestä välitetään ja pidetään huolta. Lapsella on turvallinen olo, kun rajat ovat selkeästi määritellyt ja niistä pidetään kiinni. Rajojen asettajan rooliin kuuluu, että asetetaan tarvittavat säännöt ja sopimukset, ja niistä pidetään kiinni. (Korhonen 2005, 45.) Rajojen asettaja on myös fyysisen koskemattomuuden takaaja, ein-sanoja ja omien rajojensa asettaja (Helminen & Iso-Heiniemi 1999, 32). Rajojen asettajan rooli on keskeinen murrosikäisen kohdalla (Helminen & Iso-Heiniemi 1999, 23). On tärkeää, että aikuinen ei salli ja hyväksy kaikkea, vaikka ymmärtäisi nuoren rajojen kokeilun ja ylittämisen taustalla olevan psykologisen prosessin (Niemistö 2001, 49). Sääntöjen perusteleminen ja sovitusta säännöistä johdonmukaisesti kiinni pitäminen on erityisen tärkeää lapsille ja nuorille, joilla aikuisen asettamia rajoja ei ole ollut tai ne ovat olleet vaihtelevia (Korhonen 2005, 45).

6.3 Rajat tukisuhteessa

Tukisuhteen rajoja voidaan tarkastella niin kielteisestä kuin myönteisestäkin näkökulmasta. Myönteistä rajoissa ovat niiden tuoma turvallisuus, selkeys, tuki, luottamuksellisuus ja rakenne. Rajat merkitsevät myös kielteisiä asioita, kuten joustamattomuutta, tarkkailua, rajoittamista ja määräilyä. Rajojen pitäminen tukisuhteessa voi olla vaativaa. (Mentoring and Befriending Foundation 2007.) Rajat voivat joskus hämärtyä ja ylittyä (Korhonen 2005, 64.) Tähän voivat vaikuttaa tunteet ja arvot sekä hätätilanteet. Rajojen ylityksiin vaikuttavat myös tietämättömyys tosiasioista tai se, että ei halua sanoa ei. (Mentoring and Befriending Foundation 2007.)

Selkeästi määritellyt rajat ovat olennainen osa tukisuhdetta. Tätä voidaan perustella monen tekijän avulla. Rajat suojelevat tukihenkilöä ja palveluntuottajaa tarjoamalla selkeyttä siihen mikä on hyväksyttävää käytöstä ja mikä ei. Rajat luovat tuettavan ja tukihenkilön välille luottamuksellista ilmapiiriä, jossa voi vapaasti käsitellä myös arkoja aiheita. Rajat muodostavat selkeän kehyksen niin, että osapuolet tunnistavat milloin pysähtyä ja kyseenalaistaa. (Mentoring and Befriending Foundation 2007.) Jokaisella tukihenkilöllä on henkilökohtaiset rajansa sille, miten paljon hän on valmis tukemaan. Tällaisia ovat muun muassa se milloin on käytettävissä ja mitä tuettavan asioita on valmis hoitamaan. Nämä henkilökohtaiset rajat tulisi tehdä selväksi kaikille osapuolille. (Korhonen 2005, 64.) Tukihenkilön tulisi muistaa, että tukisuhteen perusteena ovat toisen ihmisen tarpeet ja edistyminen. Eivät omien mielihalujen täyttäminen. (Mentoring and Befriending Foundation 2007.)

Ihmissuhdetyössä ja erityisesti vapaaehtoistoiminnassa on omat haasteensa rajojen pitämisen suhteen. Vapaaehtoinen tukihenkilö toimii omin tiedoin ja taidoin, omana itsenään. (Korhonen 2005, 40.) Yleensä näitä rajan ylityksiä tapahtuu pelastajan, toiveiden toteuttajan, koko perheen tukihenkilön tai ystävän roolin ottamisen muodossa. Pelastajan roolin ottaminen on yleisin näistä. Tällä roolilla tarkoitetaan sitä, että autetaan asioissa, joihin vapaaehtoistoimijan taidot ja voimavarat eivät riitä. Pelastajan roolin ottaminen saattaa johtaa uupumiseen, jos tukihenkilö kokee itsensä korvaamattomaksi, auttaa yli voimiensa tai ottaa hoitaakseen asioita, jotka eivät hänelle kuulu. Tulisi muistaa, että vastuu on viime kädessä nuoren huoltajilla ja ammattilaisilla. (Korhonen 2005, 64-66.)

Toiveiden toteuttajan roolin ottamisella tarkoitetaan sitä, että tukihenkilö kokee velvollisuudekseen vastata kaikkiin nuoren ja perheen toiveisiin ja odotuksiin. On hyvä, että toiveet ja odotukset huomioidaan tukisuhdetta solmittaessa sekä tavoitteita laadittaessa, mutta tukihenkilön tulisi tiedostaa henkilökohtaiset rajansa ja tuoda ne selkeästi kaikkien osapuolten tietoon. Odotuksista ja niiden mahdollisesta toteutumisesta tulisi puhua yhdessä. Vältäään väärinkäsityksiltä, kun tukihenkilö kertoo, mitkä toiveet hän on valmis ja pystyy toteuttamaan. Tukihenkilö saattaa ehkä tiedostamattomastikin ottaa koko perheen tukihenkilön roolin. Tällöin tukihenkilö ei enää tue ensisijaisesti nuorta, vaan myös muuta perhettä. Keskusteluyhteys vanhempien kanssa on toki tärkeää, mutta se ei saa viedä liiaksi aikaa varsinaiselta tukisuhteelta. Tukisuhde voi myös lähestyä ystävyysuhteen kaltaista muotoa. (Korhonen 2005, 64-66.) Nämä kaksi suhdetta eivät voi koskaan täysin yhdistyä, koska tukisuhteeseen kuuluu aina aikasidonnaisuus ja määritellyt tavoitteet (Mentoring and Befriending Foundation 2007). Tukihenkilön ei pidä liittoutua nuoren kanssa ja irtautua suhteelle asetetuista tavoitteista. Nuoren kuunteleminen ja mielipiteiden arvostaminen ovat tärkeää, mutta tukihenkilön ei pidä mennä liikaa mukaan nuoren maailmaan. Nuori tarvitsee aikuisen, joka on luotettava ja tasapainoinen eikä hyväksy kaikkia nuoren tekemisiä. (Korhonen 2005, 66.)

Niemistön (2002, 86) mukaan lääkärin rooliin kohdistuu selkeitä odotuksia ja kaikki tietävät miten lääkärin odotetaan toimivan. Lastensuojelun vapaaehtoiset tukihenkilöt saattavat tuntea epävarmuutta roolistaan ennen tukisuhdetta ja tukisuhteen aikana. Emmi Uttin tutkimuksen mukaan epävarmuus liittyy niihin odotuksiin ja toiveisiin, joita tukihenkilön rooliin kohdistuu. Ennen tukisuhdetta roolia pidetään epämääräisenä ja tämä saattaa johtaa tukisuhteen vakiintuneessa vaiheessa roolikonfliktiin. Utti havainnollistaa tätä esimerkillä, jossa tuettavan äiti kohdisti tukihenkilön rooliin sellaisia odotuksia, jotka eivät rooliin kuuluneet. Tämä johti roolin rajaamiseen. Tukihenkilö asettui tuettavan vanhempien odotuksia vastaan ja rajasi itse tukihenkilön rooliaan. (Utti 2009, 76.)

7 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSTEHTÄVÄT

Opinnäytteeni aihe rakentui mielenkiintoni lisäksi toimeksiantajan toiveiden pohjalta. Hankkeesta tehdyn ulkoisen väliarvioinnin tulokset herättivät projektihenkilöstössä kiinnostusta selvittää sitä, miten tukihenkilöt kokevat roolinsa ja siihen liittyvät odotukset

itsensä lisäksi muiden tahojen puolelta. Väliarviointiraportin mukaan tukihenkilön roolia suhteessa nuoreen, tämän perheeseen ja tukisuhteen kestoon tulisi tutkia ja selkeyttää roolia tukihenkilöiden koulutuksessa ja toiminnanohjauksissa. Raportin mukaan tukihenkilöiden rajat eivät ole normatiivisia ja niitä tulisi selkeyttää. (Anttila ym. 2009, 3.) Raportin huomioihin ja projektihenkilöstön toiveisiin pohjautuen päätin tutkia hankkeen tukihenkilöiden ajatuksia rooleistaan, rooliodotuksia sekä toimintansa rajoista. Tutkimukseni tarkoituksena on edellä mainitsemieni asioiden selvittämisen avulla olla mukana kehittämässä TUEXI-hanketta. Toivon, että hanke voi tutkimustuloksieni pohjalta kehittää tukihenkilöidensä koulutusta ja toiminnan ohjausta.

Tutkimustehtävät:

1. Minkälaisia rooleja ja rooliodotuksia lastensuojelujärjestön tukihenkilöllä on?
2. Miten lastensuojelujärjestön tukihenkilön toiminnan rajat määrittyvät?

8 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

8.1 Tutkimusmenetelmä

Valitsin laadullisen tutkimuksen ja haastattelun tutkimusmenetelmäksi opinnäytetyössäni. Laadullinen tutkimusote on sopiva, kun halutaan tietää merkityksistä ja ympäröivästä maailmasta. Tällöin saadaan selville tutkittavien subjektiivisia kokemuksia ja näkemyksiä sekä päästään lähemmäs tutkittavien maailmaa. (Hirsjärvi ja Hurme 2000, 27.) Hirsjärvi ja Hurme (2000, 34) sanovat, että menetelmää valittaessa tulisi asiaa lähestyä siltä pohjalta minkälainen menetelmä antaa parhaiten vastauksia tutkimusongelmiin. He puhuvat myös tehokkuudesta, taloudellisuudesta, tarkkuudesta ja luotettavuudesta tutkimusmenetelmän valinnan kriteereinä. Laadullisen tutkimuksen ja haastattelun avulla uskoin pääseväni syvemmälle tutkimuksessani kuin muilla menetelmillä. Olin kiinnostunut tukihenkilöiden subjektiivista kokemuksista ja ajatuksista heidän rooleistaan, niihin liittyvistä odotuksista sekä toiminnan rajoista.

Mielestäni puolistrukturoitu haastattelu antoi hyvät mahdollisuudet selvittää näitä asioita. Erilaisia tutkimushaastattelun lajeja ovat lomakehaastattelu, strukturoimaton haastattelu ja teemahaastattelut. Nämä eri haastattelulajit eroavat strukturointiasteen mukaan. Näistä lomakehaastattelu on tarkimmin strukturoitu ja strukturoimaton haastattelu vapain menetelmä. Lomakehaastattelua käytetään useimmiten ja olettaen, että sen kysymykset merkitsevät samaa kaikille haastateltaville. Näin ollen lomakkeen suunnittelu ja kysymysten muotoilu on tärkeässä asemassa tässä haastattelulajissa. Lomakehaastattelu on omimpiaan käytettäväksi, kun testataan hypoteeseja tai halutaan kerätä faktatietoa. Tämä haastattelu toteutetaan useimmiten puhelinhaastatteluna. Lomakehaastattelun vastakohta on strukturoimaton haastattelu. Tästä haastattelulajista käytetään myös nimiä avoin haastattelu, syvähaastattelu tai keskustelunomainen haastattelu. Haastattelijan rooli ei ole niin vallitseva vaan hän lähinnä syventää haastateltavan vastauksia ja vie haastattelua eteenpäin niiden avulla. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 43-45.)

Kolmas haastattelulaji on teemahaastattelu, joka kuuluu puolistrukturoituihin haastatteluihin. Se on nimensä mukaan strukturoidun ja strukturoimattoman haastattelun välimuoto. Siinä kysymysten muoto on kaikille haastateltaville sama, mutta kysymysten järjestys saattaa vaihdella. Näin voidaan vastata omin sanoin eivätkä vastaukset ole sidottuja vastausvaihtoehtoihin. Tämä haastattelumenetelmä pohjautuu englanninkieliseen kirjaan *The Focused Interview*. Suomenkielisen nimensä menetelmä on saanut siitä, että haastattelu kohdennetaan tiettyihin teemoihin, joista keskustellaan haastateltavan kanssa. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 47-48.) Teemahaastattelua ohjaa joustavuuden periaate. Etukäteen ei ole tarkkaan rajattu sitä miten kysyä. On toki olemassa hahmotelma siitä, mitä kysyä. Teemahaastattelu on enemmän keskustelua kuin etenemistä tarkkaan kysymys kysymykseltä. Kysymysten avulla haastattelija kuitenkin ohjaa keskustelua. Kysymysten tulisi olla helposti ymmärrettäviä ja lyhyitä sekä kielellisesti selkeitä, joita jokainen haastateltava ymmärtää taustoistaan huolimatta. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 102-105.)

Valitsin haastattelulajiksi teemahaastattelun, joka antoi mahdollisuuden saada enemmän tietoa tutkimushetkellä. Kyselylomakkeella tai jollain muulla strukturoidulla menetelmällä ei olisi ollut mahdollisuutta tarvittaessa esittää tarkentavia kysymyksiä tai tehdä lisäkysymyksiä halutessani kenties saada selville enemmän. Tarkasteltaessa teemahaastattelun etuja tutkimusmenetelmänä, korostetaan sen joustavuutta, vuorovaikutuksellisuutta ja mahdollisuutta selvittää vastauksen taustalla olevia motiiveja (Hirsjärvi &

Hurme 2000, 34). Toisaalta teemahaastattelu ei anna haastateltaville mahdollisuutta anonyymiyteen ja etäisyyteen. Myös tallennetun haastatteluaineiston käsittely on hitaampaa lomakkeeseen verrattuna. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 36-37.) Laadullinen tutkimusmenetelmä ja puolistrukturoitu haastattelu olivat kuitenkin mielestäni sopivin valinta opinnäytetyössäni. Niiden avulla uskoin saavani selville tukihenkilöiden ajatuksia rajoittamatta liiaksi heidän vastauksiaan ja selvittäväni merkityksiä.

Haastattelulajien lukuisuuden lisäksi on myös monenlaisia tapoja toteuttaa haastattelu. Valitsin työhöni tavallisimman tavan eli yksilöhaastattelun. Aloittelevana haastattelijana suljin pois ryhmä-, pari- ja täsmäryhmähaastattelujen mahdollisuuden. Tutkimukseni aiheeseen olisi voinut sopia myös ryhmähaastattelu, koska aihe voidaan nähdä myös kollektiivisena näkemyksenä. Ryhmähaastattelua käytetään silloin, kun halutaan selvittää, miten henkilöt muodostavat yhteisen kannan tutkittavaan ongelmaan. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 61.)

8.2 Kohderyhmä

TUEXI:n projektihenkilöstö valitsi haastateltavikseni kuusi toiminnassa mukana olevaa tukihenkilöä. Projektihenkilöstö käytti harkinnanvaraista otantaa niin, että haastateltavien joukko muodosti mahdollisimman edustavan otoksen TUEXI-tukihenkilöiden joukosta. Otannassa huomioitiin muun muassa tukihenkilön ikä, sukupuoli ja toiminta-alue sekä tukisuhteen kesto. Haastateltavien haluttiin kattavan tukihenkilötoimintaa mahdollisimman laajasti ja monipuolisesti.

Haastateltavien keski-ikä oli 39 vuotta. Haastateltavien tuettavat olivat keski-ikänsä 16-vuotiaita tyttöjä ja poikia. Tukisuhteet olivat haastatteluhetkellä kestäneet noin puolesta vuodesta hieman yli vuoteen. Tukihenkilö ja tuettava olivat tavanneet keskimäärin yhtenä iltana kahden viikon aikana, joskin loma-ajat olivat harventaneet tapaamistiheyttä.

8.3 Tutkimusaineisto ja sen analysointi

Haastattelun suunnittelussa olennaisinta on haastatteluteemojen suunnittelu. Tutkittavat ilmiöt ja peruskäsitteet muodostuvat tutkimusongelmaan liittyvän teorian ja aiem-

man tutkimustiedon avulla. Näistä syntyneet ilmiöiden pääluokat ovat tutkimuksen teoreettisia peruskäsitteitä. Haastattelun teema-alueet hahmottuvat näiden pääkäsitteiden alakäsitteiksi ja –luokiksi. Näihin kohdistuvat haastattelukysymykset. Teemahaastattelu toteutetaan siis haastattelurungon avulla. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 66.) Opinnäytetyöni tutkimustehtäviä olivat lastensuojelun vapaaehtoisten tukihenkilöiden roolit, rooli-odotukset ja toiminnan rajat. Haastattelun teemat olivat taustatiedot haastateltavasta, tukisuhte, tukisuhteen rajat sekä tukihenkilön rooli. Näiden teemojen alla olivat teemaa selventäviä alateemat ja tukikysymykset. Käytetty teemahaastattelun runko löytyy oheisena (LIITE 1).

Testasin haastattelurunkoa ennen varsinaisia haastatteluja tekemällä esihaastattelun erään toisen lastensuojelujärjestön tukihenkilölle. Esihaastattelu tehdään, kun haastattelurunko on valmis. Esihaastattelun tarkoituksena on kokeilla haastattelurungon, aihepiirien järjestyksen ja kysymysten muotoilua. Esihaastattelun jälkeen voidaan vielä tehdä muutoksia ennen varsinaisia haastatteluja ja sen avulla voi selvittää haastattelun keskimääräisen pituuden. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 72.) Esihaastattelun ja TUEXI:n projektihenkilöstön antamien huomioiden perusteella muokkasin haastattelurunkoa vielä hieman. Muutin joidenkin teemojen tukikysymysten järjestystä, kysymyssanoja ja yksinkertaistin kysymyksiä.

Haastattelut toteutettiin kesäkuussa 2009. Tallensin haastattelut digitaalisella tallentimella. Kaikki haastattelupaikat olivat rauhallisia ja haastateltaville tuttuja. Haastattelupaikasta sovittaessa annoin haastateltaville mahdollisuuksia niin, että heille ei aiheutuisi suurta ylimääräistä vaivaa haastattelun vuoksi. Heillä oli mahdollisuus säädellä yksityisyyttään haastattelupaikkaa valittaessa. Haastattelut toteutettiin Varsinais-Suomen alueella joko haastateltavan kotona, työpaikalla tai TUEXI:n toimitiloissa.

Purin tallennetut haastattelut litteroimalla ne tietokoneelle elo- ja syyskuussa 2009. Litteroitua tekstiä oli yhteensä 43 sivua. Tätä haastatteluaineistoa analysoin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä. Aineistolähtöiseen sisällönanalyysiin kuuluu kolme vaihetta, jotka ovat aineiston pelkistäminen eli redusointi, aineiston ryhmittely eli klusterointi ja teoreettisten käsitteiden luominen eli abstrahointi (Tuomi & Sarajärvi 2002, 110-111). Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä pyritään ymmärtämään tutkittavien heidän omasta näkökulmastaan analyysin kaikissa vaiheissa (Tuomi & Sarajärvi 2002, 115). Aluksi pelkistin aukikirjoitettua haastatteluaineistoa karsimalla pois tutkimuksen

kannalta epäolennaisen. Etsin aineistosta tutkimustehtäviä kuvaavia ilmaisuja ja ryhmittelin ilmaisut samankaltaisuuksien sekä eroavaisuuksien perusteella. Tässä vaiheessa pelkistin ilmaisuja vielä lisää ja muodostin samaa asiaa tarkoittavia käsitteitä. Ryhmittelin samaa tarkoittavat käsitteet ja ilmaisut alaluokiksi, jotka nimesin niiden sisältöä kuvaavilla käsitteillä. Näin luokiteltuna aineisto tiivistyy, koska yksittäiset tekijät sisällytetään yleisempiin käsitteisiin (Tuomi & Sarajärvi 2002, 113). Yhdistelin alaluokat pääluokkiin ja jatkoin yhdistelemistä niin kauan kuin se oli aineiston sisällön kannalta mahdollista. Pääluokista käsitteineen muodostuivat tutkimustulokset.

9 LASTENSUOJELUJÄRJESTÖN TUKIHENKILÖN ROOLIT JA ROOLIODOTUKSET

9.1 Roolit

Selvitin tukihenkilön rooleja kysymällä haastatteluissa tukisuhteen tavoitteista, tukihenkilön tehtävistä, tukihenkilön roolista tuettavan elämässä sekä tukihenkilön näkemyksestä siitä, miksi hänen tuettavallaan on tukihenkilö. Mielestäni edellä mainittujen asioiden kautta tulevat esille tukihenkilön roolit tukisuhteessa. Haastatteluaineiston ja sen analysoinnin perusteella muodostin kuvion rooleista (Kuvio 1.).

Aikuinen kaveri		
Myötäeläjä <ul style="list-style-type: none"> • Kuuntelija • Keskustelija • Kannustaja • Rohkaisija • Hyvän löytäjä • Rinnalla kulkija ja läsnäolija 	Opastaja <ul style="list-style-type: none"> • Elämästä opettaja • Esimerkkinä ja mallina toimija • Sivistäjä ja yhteiskunnallistaja • Itsenäistymisen tukija 	Yhdessä toimija <ul style="list-style-type: none"> • Yhdessä tekijä • Harrastusten pariin viejä

Kuvio 1. Tukihenkilön roolit.

Aikuista kaveria voidaan kutsua tukihenkilön päärooliksi ja muut roolit sijoittuvat sen alaroleiksi. Aikuinen kaveri voi olla myötäeläjä, opastaja, yhdessä toimija tai joitakin tai kaikkia näistä. Alaroolit eivät ole toisiaan poissulkevia. Jokaiseen alarooliin sisältyy sitä kuvaavia rooleja. Kerron näistä kaikista rooleista tarkemmin seuraavissa luvuissa.

9.1.1 Aikuinen kaveri

Tukihenkilö on tuettavalleen aikuinen kaveri. Kaikki haastateltavat kertoivat olevansa tuettavalleen kodin ulkopuolinen aikuinen. Tuettavilta puuttuu usein elinpiiristään aikuinen, joka on vain nuorta varten eikä liitoudu toisten elinpiirin aikuisten kanssa. Osa haastateltavista toi esille, että tukihenkilö on puolueeton aikuinen, joka ei arvostele nuorta tai hänen puhumaansa.

”..että olis toinenkin aikuinen ihminen sitte ihan tämmönen ulkopuolinen.” TH3

” Semmonen vähän puolueeton..” TH6

”Semmone aikuinen siin vieres, joka ei kritisoi.” TH5

Eräs haastateltavista rinnasti itsensä nuoren vertaisiin, mutta toi eron heihin esille aikuisuuteen ja näkökulmaan perustuen.

”Et sit ehkä joku sellanen niinku aikuinen kaveri kenen kans hän pystyy puhumaan just kaikest niinku eri tavalla ja eri näkökulmast ku niitten kavereitten kanssa.” TH4

Tukihenkilö on tuettavalleen aikuinen kaveri, jonka kanssa nuoren on mukava ja hyvä olla. Toimintaan yhdistyy yleensä mukavaa tekemistä.

”Henkilö, jonka kanssa voi tehdä mukavaa toimintaa.” TH1

9.1.2 Myötäeläjä

Haastatteluaineiston perusteella tukihenkilöt ovat tuettavilleen myötäeläjiä. Myötäelämistä tapahtuu tukisuhteissa monin tavoin. Monet haastateltavista kokivat olevansa kuuntelijoita ja keskustelijoita. Tukitapaamisten aikana keskustelu tapahtui yleensä kahvilassa tai toiminnan ohessa.

”Just se et kuuntelee nuorta ja vähän puhuu sen kanssa ja koittaa niinku antaa semmosen ulkopuolisen neuvon.” TH1

”Mä oon ottanu sen linjan et mä kuuntelen ja oon läsnä.” TH2

”No se mulle kuuluu et mä oon arkena siinä ja kuuntelen..” TH6

Kuuntelemisen ja keskustelun lisäksi osa haastateltavista tunsu tärkeäksi tuettavansa kannustamisen ja rohkaisun. Tuettavia kannustetaan ja rohkaistaan itsenäisessä selviytymisessä ja vaikeuksien ylitsepääsemisessä. Tärkeänä pidettiin myös hyvän löytämistä tuettavastaan ja tämän hyvän esille tuomista.

”Ite mä koen justiinsa et ehkä oon saanu rohkastua häntä..et semmost rohkasuu. Rohkasun antaminen on ehkä yks semmonen tärkeä asia.” TH3

”Aina koittaa kiittää ja sanoo näitä hyviä asioita mitä näissä (tuettavissa) on. Et sä oot hyvä siinä ja kui sä oot noin hyvä, kuinka sä osaat noin hyvin ja..” TH2

Myötäelämisestä kertoo myös se, että eräs haastateltavista kuvasi toimivansa tuettavan rinnalla tekemättä asioita tuettavansa puolesta.

”En mä voi tuettavaa nostaa esteiden yli enkä tälle tai niinku työntää johonki tai vetää et mä oon siin tavallaan niinku vieres.” TH6

9.1.3 Opastaja

Tukihenkilöä voidaan pitää eräänlaisena yhteiskunnallistajana ja sivistäjänä. Tukihenkilön tehtävänä nähtiin tuettavan pitäminen mukana yhteiskunnassa ja näin ollen syrjäytymisen riskin ehkäiseminen.

”Ja se et mä koitan tavallaan niinku viedä siihen yhteiskuntaan mukaan.” TH5

Haastateltavat kertoivat toimivansa esimerkkinä ja mallina tuettavalleen. He sanoivat käyttävänsä omaa elämäänsä yhtenä malliesimerkkinä tuettavilleen.

”Et mitä hän nyt tos asioit hoitelee niin voin jotain esimerkkinä kertoa et näinkin voi tehdä..ja kertoo jotain mun elämästä” TH3

”Täytyy näyttää sitä esimerkkiä ja sitä mallia..” TH1

Tukihenkilön rooli nähtiin opastajana ja itsenäistymisen tukijana. Tukihenkilö auttaa tuettavaansa oppimaan itsenäistä asioiden hoitamista kodin ulkopuolella. Tuettavan vanhemmilla ei välttämättä ole aikaa tai voimavaroja kodin ulkopuolisen itsenäisen selviytymisen tukemiseen.

”On joku, joka vähän johdattelee.” TH4

”..et opastaa nuorta siihen itsenäiseen elämään ja ottamaan niistä omista tekemisistään vastuuta.” TH1

”et mä oon ollu hänen kans hoitamas niit asioita..et jotakin mistä jonkun asian saa selville niin ollaan yhdessä niitä hänelle (tuettavalle) haettu.” TH3

Tukihenkilön tehtävänä voi olla myös nuoren tukeminen tulevaisuuden suunnitelmia tehtäessä. Tukihenkilö saattaa auttaa tuettavaansa jatkokoulutukseen hakeutumisessa ja pohtimalla tämän kanssa nuoren tulevaisuutta.

”Että löydettäis hänelle joku päämäärä, joku tarkoitus.” TH5

9.1.4 Yhdessä toimija

Tukihenkilön tehtäviin katsottiin kuuluvan olennaisesti myös tekeminen ja toimiminen, joka tapahtuu yhdessä tuettavan nuoren kanssa. Yhteisen tekemisen taustalla ovat yleensä tukisuhteen tavoitteet, joita olivat esimerkiksi harrastuksen löytäminen tai mielekäs toiminta kotipiirin ulkopuolella. Haastateltavat olivat käyneet tuettaviensa kanssa tutustumassa muun muassa keila- ja uimahalleihin, teattereihin sekä biljardi- ja kuntosaleihin.

”Tällänen joku mikä meillä jokaisella on lähipiirissä kenen kanssa me mennään jonnekin ja tehdään yhdessä.” TH2

”Se et me löydetään hänelle semmonen harrastus mitä hän mielellään tekee, et hän halua lähtee pois kotoa.” TH4

”Että sais jotain muuta virikkeellistä tekemistä, jos me löydettäis hänelle joku uus oma harrastus.” TH1

9.2 Rooliodotukset

9.2.1 Itseen kohdistetut

Selvitin tukihenkilöiden itseensä kohdistamia rooli-odotuksia kysymällä heidän odotuksistaan itseään ja toimintaansa kohtaan tukihenkilönä.

Tukihenkilöt odottivat itseltään yhdessä toimimista sekä kuuntelemista ja keskustelua. Toimintaan kohdistuvat odotukset liittyivät harrastuksen löytymiseen, vapaa-ajan seuraan ja mielekkääseen tekemiseen. Tukihenkilönä toivottiin, että vietäisiin tuettavaa paikkoihin, joihin toiset eivät vie.

”Semmoset odotukset, et silloin kun me nähdään ni tehdään jotain positiivista ja mukavaa.” TH1

Itseltä odotettiin, että tuettavaa kuunneltaisiin. Tukihenkilönä oltaisiin joku, jolle nuori voisi puhua suoraan ja saada häneltä aikuisen puolueeton vastaus. Pidettiin tärkeänä, että murrosikäisellä olisi elämässään aikuinen, joka vain kuuntelisi häntä sanomatta mitään takaisin. Tukisuhteen toivottiin tuovan tuettavalle aikuissuhteen ja tukevan vanhempien roolia. Yksinhuoltajaperheissä toinen aikuissuhde saattoi puuttua kokonaan ja tukihenkilö nähtiin tarvittavana aikuisena nuoren elämässä. Tukisuhteesta olisi apua ja tukea nuoren itsenäistymisessä.

Tukihenkilön odotettiin ehkäisevän tuettavan yhteiskunnasta syrjäytymistä ja, että tuettava pärjäisi jatkossa ilman ammattiapua.

”...ettei tarttis olla jossakin jonkun tällasen (ammattiauttajan) asiakkaana, vaan että pystyttäis olemaan ilman” TH3

Yksi tukihenkilö toivoi, että tukisuhde muuttuisi ajan myötä ystävyysuhteeksi.

9.2.2 Muiden kohdistamat

Kysyin haastateltavilta, että minkälaisia odotuksia he ajattelivat muilla henkilöillä olevan heitä ja heidän toimintaansa kohtaan tukihenkilönä.

Tukihenkilöön kohdistuvista odotuksista kerrottiin melko yleisellä tasolla. Tukihenkilön toivottiin antavan aikaa, olevan läsnä ja osoittavan kiinnostusta tuettavaa kohtaan.

”Et mä nyt oon siinä ja kuuntelen ja jos tuettava halua jotain puhuu.” TH6

Muiden henkilöiden ajateltiin odottavan tukihenkilöltä vastuun ottamista. Ajateltiin, että tukihenkilön odotettiin pitävän kiinni asetetuista tavoitteista ja saavuttavan ne tukisuhteen aikana. Tukisuhde nähtiin luottamussuhteena ja tukihenkilöön tulisi voida kaikkien osapuolten luottaa. Osa haastateltavista ajatteli muiden odottavan, että he toimivat niin kuin yhdessä oli sovittu.

”Varmaan se, et mä noudatan tukisuhdetta enkä lähe sooloilemaan.” TH4

Erityisesti näitä vastuun ottamisen odotuksia ajateltiin olevan koordinaattorilla ja sosiaalityöntekijällä.

10 LASTENSUOJELUJÄRJESTÖN TUKIHENKILÖN TOIMINNAN RAJAT

10.1 Tukihenkilösopimus, tarkistuspalaverit ja sanattomat sopimukset

Kysyttäessä tukisuhteen säännöistä, sopimuksista ja rajoista, useat haastateltavat kertoivat tukihenkilösopimuksen ja tarkistuspalaverien määrittävän niitä. Tukihenkilösopimuksen laatiminen kokosi tukisuhdetta aloitettaessa kaikki osapuolet yhteen ja tässä tilanteessa sovittiin tukisuhteen rajoista. Tukisuhteen aikana osapuolet olivat tavanneet tarkistuspalaverien muodossa ja tällöin jokaisen osapuolen oli ollut mahdollista vaikuttaa tukisuhteen rajoihin. Osapuolina näissä tapaamisissa olivat olleet yleensä tuettava, hänen vanhempansa, tukihenkilö, TUEXI:n koordinaattori ja sosiaalityöntekijä.

”..tarkistuspalaveri niis niitä pelisääntöjä ollaan oikeestaan luotu, mut se on ollu hirmu vapaata et on helppo toimia, ku ei oo asetettu mitään tiukkoja ehtoja.” TH1

Haastateltavat eivät nimenneet monia konkreettisia tai yksityiskohtaisia rajoja, joita tukisuhteessa on. Useat heistä kuitenkin viittasivat sovittuihin asioihin ja rajoihin, joiden mukaan tukisuhteessa toimitaan. Alussa yhteisesti sovittuja asioita olivat tapaamistihe-

ys, se miten yhteyttä pidetään tuettavan ja tukihenkilön välillä sekä kenenä tukihenkilö esiteltäisiin, jos tavattaisiin tukitapaamisen aikana tuettavan tuttavina.

”Sillon alkuun sovittiin, että tapaamiset on pääsääntöisesti kahden viikon välein..” TH3

”Ja sit me sovittiin ihan alus se et kuka me ollaan ja et kuka hän haluaa et mä olen hänelle.” TH5

Monet haastateltavista kertoivat, että tukisuhteen aikana tukihenkilö ja tuettava sopivat tapaamisiin liittyvistä yksityiskohdista keskenään. Toisinaan hyväksyntä näille päätöksille pyydettiin koordinaattorilta tai vanhemmalta, kun kyseessä oli joku tavanomaisesta poikkeava asia.

”..me ollaan tän tuettavan kans kahdestaan ja päätetään ne asiat. Et mä kysyn hänen mielipidet et mikä häntä kiinnostais, mitä hän haluais tehdä ja tällasta ja sit mä heitän ite ehdotuksina omia vaihtoehtoja siihen.” TH1

Muutama haastateltava sanoi, että heillä ei ole tukisuhteessaan varsinaisia nimettyjä sääntöjä tai sopimuksina vaan ne ovat sanattomia. Erääksi tukisuhteen rajaksi mainittiin myös tukisuhteen tavoitteet ja tavoitteiden pohjalta toimiminen.

”Sanattomia sopimuksia, et ei mitään semmosia sääntöi.” TH4

Yksi haastateltavista mainitsi, että ei ole ollut tarpeen sopia tukisuhteen alussa yhteisesti sovittua lisäksi muita sääntöjä, sopimuksia tai rajoja.

10.2 Vapaaehtoinen, ei ammattilainen

Haastateltavat määrittivät vapaaehtoisuuttaan sillä, että eivät ole ammatti-ihmisiä eikä tukihenkilötoiminnassa ole kyse ammattiauttamisesta. Tätä he selittivät sillä, että heidän toimintansa ei tapahdu virastossa, tuettavat eivät ole liian haastavia, he eivät tapaa useita kertoja viikossa ja heille ei makseta palkkaa. Toimintaa kuvattiin arkiseksi ja haastateltavat tekivät mitä tavallisen ihmisen tiedoin ja taidoin osasivat.

”Koska sillon se on semmosta normaalia kanssakäymistä, koska ei ole ammatti-ihmisestä eikä ammattiauttamisesta kyse.” TH3

”..et ei tuu sellanen et rupee tekee ammattilaisen töitä..sellast arkipäivän juttuu niin et ei lähe mitään ammattiauttajan juttuja tekemään.” TH4

”Siinähan on sekin, et mä en saa täst palkkaa. Mulle kyllä korvataan matkat ja tollaset kulut, mut mä en saa mitään ylimäärästä.” TH6

”Tapaamistiheys, et jos joka viikko tapais ni ei olis vapaaehtoistyötä.” TH2

”Toimintamme on arkisempaa, ei istuta missään virastossa. Me ollaan puolueettomalla määperällä.” TH1

Haastateltavien mukaan toiminnan täytyy sopia molempien aikatauluihin eikä ketään voi pakottaa, kun kyse on vapaaehtoisesta tukihenkilötoiminnasta. Tukihenkilöllä itsellään on säilyttävä hyvä mieli toiminnan aikana.

”Kumminki molempien aikatauluihin täytyy sopia..et ketään ei voi pakottaa.” TH5

”Niin kauan, ku itellä on hyvä fiilis.” TH4

10.3 Yksityisyyden raja

Kaikki haastateltavat käyttivät yksityisyytensä säätelyä jonkinlaisena rajana tukisuhteessa. He olivat pohtineet tukihenkilötoimintansa aikana sitä, kuinka paljon yksityisyytään haluavat tukisuhteessa säilyttää. Useasti nimettiin tuettavan vieminen tukihenkilön kotiin yksityisyyden rajaksi. Toiset haastateltavista olivat tehneet päätöksen, että eivät vie tuettaa kotiinsa ja toiset pitivät kotiinsa viemistä luonnollisena asiana. Usea haastateltava mainitsi, että jokainen tukihenkilö määrittelee itse oman yksityisyytensä rajat ja sen kuinka paljon itsestään haluavat tukisuhteessa antaa. Perusteluiksi tälle he sanoivat tukisuhteiden, tukihenkilöiden ja tuettavien keskinäisen erilaisuuden.

”Jokainen yksilönä vetää vapaaehtoistoimintansa rajat.” TH1

”Joku haluaa hyvinkin paljon antaa, ku meit on täs tosi paljon erilaisia (tukihenkilöitä). Et toiset haluaa tosi paljon antaa ja haluaa ottaa kotiinsa.” TH5

”..mä en vie häntä kotiin enkä perhe-elämäni. Mun yksityisyys jää jonku verran sinne varjoon.” TH4

10.4 Tukihenkilölle kuulumattomat asiat

Haastateltavat nimesivät monia asioita, jotka eivät kuulu tukihenkilölle. Lähes kaikki haastateltavat sanoivat, että tukihenkilön tehtäviin kuuluu toimia sovituksen mukaisesti.

”Se tukihenkilölle kuuluu, et hän toimii niin ku on sovittu ja on luotettava.” TH3

Tukihenkilölle ei haastateltavien mukaan kuulu muiden kuin nimetyn tuettavan tukihenkilönä toimiminen. Nuoren tukihenkilö ei ole vanhempien eikä koko perheen tukihenkilö. Tukihenkilön ei haastateltavien mielestä kuulu parantaa koko perheen hyvinvointia tai arvostella perhettä ja heidän tilannettaan.

”Tukihenkilön tehtäviin ei kuulu sekaantua siihen nuoren ja perheen väliseen suhteeseen. Perhettä, vanhempia tai tilannetta ei saa lähteä kritisoimaan. Et tukihenkilön kuuluu tukea sitä hänen omaa nuorta sillee neutraalisti, tukee sitä hänen kasvu.” TH4

”Mä en voi alkaa arvostelea (tuettavan) vanhempien tekemisiä.” TH6

Haastateltavat kertoivat, että tukihenkilö ei ole lapsenvahti, autokuski tai lainanantaja. Ne eivät haastateltavien mukaan kuulu tukihenkilön tehtäviin.

11 JOHTOPÄÄTÖKSIÄ JA POHDINTAA

Kaupunkiasumisen, yksilöllisten elämäntapojen ja kiireisen elämänrytmin myötä ihmisten henkilökohtaiset verkostot ovat pienentyneet. Joiltain nuorilta saattaa syystä tai toisesta puuttua elämästään kodin ulkopuolinen tärkeä, läheinen ja turvallinen aikuinen. (Korhonen 2005, 5-8.) Tutkimukseni tulosten perusteella myös tukihenkilöt ovat sitä mieltä, että heidän yhtenä tärkeänä roolinaan on olla tuettavalleen tämä luotettava ja turvallinen aikuinen, jonka seurassa tuettavan on hyvä olla. On todettava, että tämän opinnäytetyön tulokset ovat tukihenkilöiden näkemyksiä siitä, mitä rooleja heillä on. Tukihenkilön rooleja voivat määritellä muutkin tahot, kuten tuettavat, tuettavien vanhemmat tai lastensuojelun sosiaalityöntekijät.

Tarkasteltaessa tutkimukseni tulosten mukaisia rooleja voidaan todeta, että niissä on nähtävissä tietynlaista yhdenmukaisuutta Vanhemmuuden roolikartan roolien kanssa. Tuloksista on tunnistettavissa rakkauden antajan, elämän opettajan ja ihmissuhdeosaajan rooleihin sopivia rooleja. Voidaankin siis olettaa, että tukisuhde voisi mahdollisesti tukea osittain vanhemmuuden rooleja. Huomioitavaa on, että Vanhemmuuden roolikartan mukaiseen huoltajan päärooliin kuuluvia rooleja ei tullut esille tutkimukseni tuloksissa. Huoltajan rooli ei kuulu tukihenkilölle ja tukisuhteen rajojen kannalta olisi

huolestuttavaa, jos haastatellut tukihenkilöt olisivat ajatelleet olevansa tuettavalleen huoltajia. Edelleen mainittava huomio on se, että myöskään Vanhemmuuden roolikartan rajojen asettajan pääroolin mukaisia rooleja ei tullut esille. Osa rajojen asettajan alaroleista ei kuulu tukihenkilön rooleihin, mutta tukisuhteen selkeiden rajojen kannalta jonkin asteinen rajojen asettajan rooli olisi tukihenkilölle suotava rooli. Rajojen asettaja on tärkeä erityisesti murrosikäiselle tuettavalle tai tuettavalle, jonka vanhempien rajojen asettajan rooli on ollut ali- tai ylikehittynyt. (ks. Helminen & Iso-Heiniemi 1999.) Ehkä tukihenkilön rooli rajojen asettajana sisältyy muihin rooleihin. Se voisi ilmetä esimerkiksi elämästä opettajan tai esimerkkinä ja mallina toimijan rooleissa.

Näkemykseni on, että tukihenkilöt tiedostavat toimintansa ja rooliensa rajat. Heillä ei kuitenkaan ole ammatti-identiteetin tuomia välineitä, joilla pitää johdonmukaisesti kiinni selkeistä rajoista. Tukihenkilöt toimivat omalla persoonallaan ja ihmisenä ihmiselle. Tällä tarkoitan sitä, että ammatti-ihminen voi rajata työtään työnkuvansa ja työtehtäviensä kautta, mutta tukihenkilön voi olla vaikeaa kieltäytyä esimerkiksi tukemasta tuettavansa vanhempia heidän kriisissään. Tukihenkilön pääroolin nimi aikuinen kaveri kertoo tukisuhteen rajoista. Tukihenkilö rinnastaa tukihenkilötoiminnan ystävyyteen. Tukihenkilön rooleissa ja rajoissa saattaisi siis yhdistyä tukihenkilöys ja ystävyys. Tukihenkilöt tietävät kyllä mitä saa ja mitä ei saa tehdä, mutta käyttävät omaa harkintaansa siinä, noudattavatko he normeja vai eivät. Tukihenkilötoimintaa järjestävän tahon tehtävänä on päättää siitä, kuinka tarkasti he haluavat rajata tukihenkilön rooleja ja toiminnan rajoja. Haluavatko he määritellä tukihenkilön rooleja ja rajoja yhdenmukaisiksi ja tarkoiksi? Vai antaa tukihenkilön toimia yksilöllisemmin ja vapaammin? Molemmissa äärvaihtoehdoissa on hyvät ja huonot puolensa. Tarkka rajaus lähentää mielestäni vapaaehtoista tukihenkilöä ammattiauttajaan. Liian vapaalla toiminnalla ilman normitetuja rajoja taas on riskinsä muodostua epäselväksi ja epäjohdonmukaisiksi. Mikään tukisuhde ei kuitenkaan ole samanlainen kuin toinen, mutta mielestäni pitäisi silti olla olemassa joitain yhteisiä sääntöjä, joita kaikki tukihenkilöt sitoutuisivat noudattamaan toiminnassaan. Nykyään tukihenkilöt sitoutuvat muun muassa vapaaehtoistyön eettisiin periaatteisiin.

Yhdenmukaisuudella ja selkeydellä voidaan välttää tukisuhteen muuttumista liiaksi ystävyysuhteen kaltaiseksi. Ystävyysuhteenä tukisuhde on aina yksipuolista ystävyyttä. Tukihenkilön ja tuettavan ystävyys ei voi koskaan olla täysin tasavertaista ja vastavuoroista. Tukihenkilöiden on kuitenkin kenties helpompi kuvata tukisuhdetta ystävyutenä

tai kaverisuhteena. Ystävyys voi olla vapaaehtoisille tukihenkilöille tutumpi käsite kuin tukisuhde. Muistuttaahan tukisuhde monin tavoin ystävyyssuhdetta. Tukisuhdetta voidaan nimittää yksipuoliseksi ystävyyssuhteeksi.

Ratkaisu ja työväline tukihenkilön rajojen selkiyttämiseen ja yhdenmukaistamiseen voisivat olla kehityskeskustelun omaiset tapaamiset tukihenkilön ja koordinaattorin kesken. TUEXI-tukihenkilöillä on jo tällä hetkellä mahdollisuus henkilökohtaiseen tukeen ja ohjaukseen, mutta esimerkiksi puolivuositteiset tukihenkilön ja koordinaattorin keskustelutapaamiset kohdistuisivat kaikkiin toiminnassa mukana oleviin tukihenkilöihin säännöllisesti. Ryhmätoiminnanohjauksissa jotkin rajojen suhteen oleelliset asiat saattavat jäädä mahdollisesti tarkastelun ulkopuolelle. Kehityskeskustelun omaiset tuokiot ovat toki resurssikysymys järjestävälle taholle. Tukihenkilöitä on mukana toiminnassa paljon ja toiminnan pyörittäminen vaatii resursseja jo tällä hetkellä. Uskoisin silti, että panostus tukisuhteiden rajojen yhdenmukaistamiseen olisi kannattavaa.

Olen pyrkinyt noudattamaan hyvän tieteellisen käytännön (Tuomi & Sarajärvi 2002, 129-130) perusteita opinnäytetyötä tehdessäni. Olen pitänyt huolellisuutta ja tarkkuutta tärkeänä tutkimuksen suunnittelussa, toteutuksessa ja tulosten esittämisessä. Olen pyrkinyt ymmärtämään ja tuomaan esille mitä haastateltavat halusivat sanoa. Olen tavoitellut objektiivisuutta läpi työn niin paljon kuin se on ollut mahdollista. Pidän tuloksiani luotettavina, koska ne kohtaavat teoreettisen viitekehyksen kanssa ja olen esitellyt tuloksia läpinäkyvästi.

Aloitin tämän opinnäytetyön suunnittelun yhdessä toimeksiantajan kanssa melkein vuosi sitten. Yhtenä olennaisimmista asioista prosessin aikana olen pitänyt opinnäytetyön aiheen ja tutkimustehtävien rajaamista. Alun tarkan suunnittelun ja rajauksen jälkeen on ollut helppo toimia ja tehdä muita työhön liittyviä rajauksia. Näin työn määrä on mielestäni ollut sopiva, ei liian työläs eikä liian helppo. Opinnäytetyön tekeminen on ollut mukava matka tutkimuksen tekemisen maailmaan. Prosessi on ollut opettavainen ja herättänyt kiinnostukseni tutkimuksen tekemistä kohtaan.

LÄHTEET

Anttila, K.; Anttila, M.; Juote, A. & Ruokolainen, R. 2009. TUEXI - Alueellinen Nuorten Tukihenkilötoiminta 2007-2010. Väliarviointiraportti 15.3.09. Kehityspiikki Oy.

Bardy, M.; Heino, T. & Salmi, M. 2001. Mikä lapsiamme uhkaa? Suuntaviivoja 2000-luvun lapsipoliittiseen keskusteluun. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus STAKES. Raportteja 263. Helsinki: Gummerus.

Helminen, M.-L. & Iso-Heiniemi, M. 1999. Vanhemmuuden roolikartta: käyttäjän opas. Helsinki: Suomen kuntaliitto.

Hirsijärvi, S. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Korhonen, A. (toim.) 2005. Lastensuojelun tukihenkilön käsikirja. Helsinki: Erityishuoltojärjestöjen liitto EHJÄ ry.

Lahikainen, A. R. & Pirttilä-Backman, A.-M. 2001. Sosiaalipsykologian perusteet. 1.-2., uudistettu painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.

Lastensuojelun Keskusliitto 2007. Käsitelmärittelyä asiakastietojärjestelmää varten – dokumentti. Lausunto 2.10.2006.

Saatavissa http://www.lapsitieto.fi/palve/uploads/611_ORG_JnxL6eXz.doc.

Mannerheimin Lastensuojeluliiton Varsinais-Suomen piiri 2009. Tukihenkilötoiminta. Viitattu 15.9.2009 <http://www.varsinaissuomenpiiri.mll.fi> > Nuorille > Tukihenkilötoiminta.

Mentoring and Befriending Foundation 2007. Training for Mentoring and Befriending Volunteers. A Resource Pack for Project Co-ordinators and Trainers. Crown Copyright: Mentoring and Befriending Foundation.

Merikratos 2009. Ammatillinen tukihenkilötyö. Viitattu 10.5.2009 <http://www.merikratos.fi> > Lähi-työ > Ammatillinen tukihenkilötyö.

Nieminen, S. 2009. Merikratoksen ammatillinen tukihenkilö – avohuollon ohjaaja. Teoksessa: Tanskanen, I. & Timonen-Kallio, E. (toim.) 2009. Lastensuojelun hyvät työkäytännöt. Turku: Turun ammattikorkeakoulu, 113-121.

Niemistö, R. 2001. Vanhemmuuden roolit ja varhainen nuoruusikä (11-15 vuotta). Teoksessa: Rautiainen, M. (toim.) 2001. Vanhemmuuden roolikartta. 2, Syvennä ja sovelle : Käyttäjän opas. Helsinki: Suomen kuntaliitto, 39-50.

Niemistö, R. 2002. Ryhmän luovuus ja kehitysehdot. 5., uudistettu painos. Helsinki: Palmenia-kustannus.

Raninen, A.; Raninen, T.; Toni, I. & Tornaesus, G. 2008. Mathildan muodonmuutos: kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan uudet kasvot. Helsinki: Sosiaali- ja terveysjärjestöjen yhteistyöyhdistys YTY.

Sosiaaliportti 2009. Lastensuojelun käsikirja. Viitattu 15.9.2009 <http://www.sosiaaliportti.fi> > Lastensuojelun käsikirja.

Tervämäki, P. 2001. Vanhemmuuden roolit ja nuoren itsenäistymisen vaihe (15-18 vuotta). Teoksessa: Rautiainen, M. (toim.) 2001. Vanhemmuuden roolikartta. 2, Syvänä ja sovelta : Käyttäjän opas. Helsinki: Suomen kuntaliitto, 51-57.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Törrönen, M. & Vornanen, R. 2004. Lastensuojelun ehkäisevä työ. Teoksessa Puonti, A-M.; Saarnio, T. & Hujala, A. (toim.) 2004. Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 154-188.

Utti, E. 2009. Vapaaehtoistyöntekijän sitoutuminen lastensuojelun tukihenkilötoiminnassa. Helsinki: Erityishuoltojärjestöjen liitto EHJÄ ry

Varsinais-Suomen Lastensuojelujärjestöt ry 2009. TUEXI – Alueellinen Nuorten Tukihenkilötoiminta 2007-2010. Viitattu 15.9.2009 <http://www.vslapset.fi> > Projektit > TUEXI-hanke.

Ylitälo, P. 2001. Vanhemmuuden roolit ja kouluikä (6-11 vuotta). Teoksessa: Rautiainen, M. (toim.) 2001. Vanhemmuuden roolikartta. 2, Syvänä ja sovelta : Käyttäjän opas. Helsinki: Suomen kuntaliitto, 32-38.

Wilson, J. 2000. Volunteering. Annual Review of Sociology, 26, 215-240.

Taustatiedot

- Ikä
- Sukupuoli

Tukisuhde

- Tuettavan ikä ja sukupuoli
- Tukisuhteen kesto ja tapaamistiheys
- Tukisuhteen tavoitteet

Tukisuhteen rajat

- Haastavat tilanteet
- Ketkä määrittelevät rajat ja miten
- Tukihenkilön arvot ja eettiset periaatteet

Tukihenkilön rooli

- Odotukset
- Tukihenkilön tehtävät
- Rooli tuettavan elämässä